

*Емець Л. О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського гуманітарного університету*

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАРУБІЖНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ

Анотація. Статтю присвячено вивченню зарубіжного досвіду щодо правової регламентації трансплантації. Розглядаються основні проблеми криміналізації діянь у сфері трансплантації та чинні міжнародно-правові документи, створені з метою впорядкування правовідносин у зазначеній галузі. Обґрунтовується пропозиція конструктивних змін у кримінальному законі України щодо злочинів, пов'язаних з трансплантацією.

Ключові слова: трансплантація, права регламентація трансплантації, злочини, пов'язані з трансплантацією.

Постановка проблеми. У 60-х роках минулого століття на стику імунології та генетики народилась трансплантологія (пересадка). Як галузь медицини трансплантологія найчастіше єдиний засіб урятувати життя.

Трансплантація людських органів, тканин і клітин в Україні не має достатньо розвинутої правової системи щодо її забезпечення, та потребує вивчення зарубіжного досвіду.

Метою дослідження є вивчення досвіду розвинутих країн щодо правової регламентації трансплантації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законодавство багатьох країн світу забороняє торгівлю органами людини. Але певні держави уникають жорсткої політики регулювання донорства й нормативно закріплюють механізм надання донору компенсації за певні види анатомічного матеріалу [41, с. 24]. Ця практика враховує ефективність надання компенсації донору за трансплантати. Наприклад, після того як держава стала платити донору за нирку 3000 доларів, а іншу компенсацію дозволила отримувати донору від реципієнта, щороку в Іраку стало здійснюватись 1300 пересадок порівняно з тим, що в попередні роки таких операцій реєструвалось лише 100–150 [70]. Ці питання намагаються вирішувати також уряди країн близького зарубіжжя, зокрема, на розгляд Державної Думи РФ запропоновано законопроект, який передбачає можливість отримання трансплантатів на комерційних засадах у однієї особи для пересадки іншій [29, с. 7].

У зв'язку із зазначеним вище, вітчизняний законодавець має визначити пріоритети: розвиток трансплантації чи інтеграція в Європейський Союз, який категорично відмовляється від іншого регулювання питань, окрім заборони. Такий підхід до криміналізації діянь у сфері трансплантації є дещо спірним, адже чинні міжнародно-правові документи були створені з метою впорядкування правовідносин і мають «лише статус рекомендацій міжнародних організацій і не підлягають обов'язковому застосуванню...» [44, с. 29]. Особливо, якщо вони не забезпечують оптимальну охорону людини від злочинних посягань. Як справедливо зазначає О.В. Негодченко: «Людський вимір – ось вектор конституційно-правового регулювання соціальних процесів. Із цього й треба виходити, проводячи відповідні реформи – економічні, соціальні, правові» [8, с. 314]. Тому вирішення цієї проблеми пов'язано з певними труднощами.

На теренах міжнародних норм, у ст. 18 Закону про трансплантацію передбачена заборона угод купівлі-продажу органів або інших анатомічних матеріалів людини за винятком кісткового мозку, оскільки ч. 3 ст. 14 цього Закону зазначає: «За згодою донора його кістковий мозок може бути надано безоплатно або за плату для трансплантації іншій особі». Також, у ч. 4 ст. 2 Закону про донорство сказано: «За особистим визначенням донора давання крові та (або) її компонентів може здійснюватися безоплатно або з оплатою, порядок якої встановлюється Кабінетом Міністрів України». Ці норми фактично легалізували в Україні торгівлю кров'ю, її компонентами та кістковим мозком. Але чинна ч. 4 ст. 143 КК України містить заборону торгівлі тканинами людини, до яких, безумовно, належать указані біоматеріали. У зв'язку з цим необхідно усунути суперечливість кримінальної норми, що функціонально призначена забезпечити положення Закону про трансплантацію. Розв'язання цих питань, на наш погляд, здатне усунути ті фактори, які перешкоджають кваліфікації злочинів, передбачених 143 і 144 КК України, адже однією з основних умов ефективної дії кримінальних норм є їхня взаємоузгодженість.

Крім того, аналіз Закону про трансплантацію дає змогу зробити висновок про те, що він не містить чіткого переліку забороненої моделі поведінки для ст. 143 КК України, яка призначена забезпечити охорону відповідних правовідносин, окрім абстрактної вказівки на те, що фізичні чи юридичні особи повинні зазнати втрат особистого та майнового характеру за порушення законодавства про трансплантацію (ст. 24). З метою наукового обґрунтування криміналізації діянь, передбачених у ст. 143 КК України, ми визначили коло заборонених діянь, які передбачені Законом про трансплантацію. Це такі порушення:

- I. Правил медичної діяльності, пов'язаної з трансплантацією.
 1. Умов і порядку діяльності, пов'язаної з трансплантацією.
 - 1.1. Застосування спеціального методу лікування реципієнта;
 - 1.2. Експлантації: а) гомотрансплантатів у живих осіб; б) анатомічних матеріалів у померлих осіб;
 2. Умов і порядку іншої, пов'язаної з трансплантацією діяльності.
 - 2.1. Отримання й використання фетальних матеріалів.
 - 2.2. Виготовлення біоімплантатів.
 - 2.3. Отримання й застосування ксенотрансплантатів.
 - 2.4. Міждержавного обміну гомотрансплантатами.
 - 2.5. Зберігання й перевезення анатомічних матеріалів людини.
 - 2.6. Торгівлі органами і тканинами.
- II. Правил діяльності, пов'язаної з медичною діяльністю.
 - 1.1. Фінансування пов'язаної з трансплантацією діяльності.
 - 1.2. Контролю (координаційного та громадського).
 - 1.3. Функціонування Єдиної державної інформаційної системи (далі скорочено – ЄДІСТ).
 - 1.4. Соціального захисту донора та членів його сім'ї.

Доцільно, як нам здається, поєднати зазначені діяння в одній нормі. Якщо надати оцінку їх суспільній небезпечності, то для криміналізації найбільший інтерес являє порушення правил медичної діяльності, пов'язаної з трансплантацією. Зокрема, обіг біологічних матеріалів людини (живої чи померлої), а саме: виготовлення, обмін, зберігання, перевезення, купівля-продаж, дарування тощо. Але чинна редакція ст. 143 КК України не має чітких форм злочинної поведінки, які об'єктивно існують у практиці, тому слід припустити, що високий ступінь абстракції зумовлює її низьку ефективність.

Негативно впливає на запобігання злочинам непослідовність законотворчості в Україні. Так, у зв'язку з глобальною кампанією боротьби з торгівлею людьми, законотворчість у сфері трансплантації зупинилась на створенні ст. 124 КК України 1960 р., яка передбачає відповідальність за торгівлю людьми з метою вилучення органів або тканин для трансплантації (ч. 3) [30]. Фактично, ця криміналізація стала першим, але неефективним законодавчим заходом боротьби з використанням людини як донора і профілактики незаконної діяльності, пов'язаної з трансплантацією.

Конструктивні недоліки ст. 124і КК України 1960 р. обґрунтовано критикувались у науковій літературі. Насамперед, у 1998 р. застосування ч. 3 ст. 124 КК 1960 р. вимагало кваліфікувати діяння згідно з Законом про трансплантацію, який став чинним лише у 1999 р. А сам факт продажу особи чи оплатної її передачі перебував за межами об'єктивної сторони складу злочину. Тож справедливою є доктринальна оцінка, висловлена щодо створення цієї норми Б. Свірідовим: «Вкотре нашого правового воза поставили попереду коня» [13, с. 4]. Хоча вважається, що редакція ст. 149 чинного Кодексу є більш вдалою порівняно зі ст. 124і КК України 1960 р., оскільки відповідає сучасним міжнародним нормам [13, с. 107], вона не лише «успадкувала» певні недоліки норми, а ще й набула нових. Справедливо наголошує В. Іващенко: «Невдала будова об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України, правова невизначеність термінів, що вона містить, не дають змоги ефективно проводити досудове розслідування у кримінальних справах... і притягувати винних до відповідальності» [13, с. 33]. Усунення об'єктивних недоліків юридичної техніки щодо розглядуваних норм і необхідність приведення правового регулювання у відповідність з останніми досягненнями медицини зумовили прийняття ст. 143 «Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини», ст. 144 «Насильницьке донорство» і ч. 3 ст. 149 «Торгівля людьми або інша угода щодо передачі людини... з метою вилучення у потерпілого органів чи тканин для трансплантації чи насильницького донорства» у КК України 2001 р. Питання відповідальності за такі протиправні діяння вирішуються і в деяких інших країнах СНД. Наприклад, у 1995 р. її передбачено у статтях 97, 104, 133 КК Республіки Узбекистан [14], у 1997р. – у статтях 105, 111, 120, 152 КК РФ [14], у 1997 р. – статтях 97, 114, 115, 135 КК Республіки Киргизія [14], у 1998 р. – статтях 96, 103, 113, 133 КК Республіки Казахстан [14], у 1999 р. – статтях 163, 164, 181, 182, 348 КК Республіки Білорусь [14] тощо. В Україні аналогічна відповідальність передбачена з прийняттям КК у 2001 р. – статтях 143, 144 і 149, а КК Молдови 2002 р. – статтях 145, 158, 165 [14].

Особливості предмета дослідження вимагають аналізу злочинів, які передбачено кримінально-правовими нормами зарубіжного законодавства, особливо країн СНД, раніше появи аналогічних вітчизняних. Адже відкритість міждержавних відносин створила реальні передумови для компаративного дослідження кримінально-правового регулювання діяльності,

пов'язаної з трансплантацією, та наукового обґрунтування ст. 143, 144 і 149 КК України.

Зміст норм, які встановлюють у КК країн СНД відповідальність за порушення законодавства про трансплантацію, переважно відповідає кримінологічним уявленням про структуру пов'язаної з трансплантацією незаконної діяльності. Від обсягу та способу викладення форм і способів-операцій вчинення залежить кількість спеціальних норм.

Деякі законодавці сформулювали основну форму забороненої поведінки з огляду безпеки заподіяння шкоди донору: а) живий донор (ст. 120 КК РФ «Примушування до взяття органів або тканин людини для трансплантації» та ст. 113 КК Республіки Казахстан «Примушування до взяття органів або тканин людини для трансплантації чи іншого використання»); б) живий донор і (або) його близькі родичі (ст. 114 КК Республіки Киргизія «Примушування до взяття органів або тканин людини для трансплантації»); в) померлий донор і (або) законні представники (ст. 133 КК Республіки Узбекистан «Взяття органів або тканин людини»).

Аналіз цих статей окреслює загальну тенденцію до формулювання диспозицій норм у КК країн СНД у зв'язку з кримінологічним уявленням про насильницький і насильницько-корисливий характер злочинної діяльності. Наприклад, типовою є диспозиція ст. 120 КК РФ: «Примушування до взяття органів або тканин людини для трансплантації, вчинене з застосуванням насильства або з погрозою його застосування» (ч. 1) і «Ці дії вчинені щодо особи, яка заздальгідь для винного перебуває у безпорадному стані чи в матеріальній або іншій залежності від винного» (ч. 2). Ця конструкція нагадує про можливість декриміналізації порушення порядку застосування спеціального методу лікування пересадкою трансплантатів, яке мається на увазі при тлумаченні ч. 1 ст. 143 КК України і співпадає з увоюю про доцільний шлях її оптимізації.

Подвійне запобігання умисним убивствам з метою отримання трансплантатів як охорону права померлої особи на недоторканність серед розглядуваних, містять тільки КК таких Республік Узбекистан: «Вилучення органів або тканин померлої людини з метою їх трансплантації, консервації з науковою або навчальною метою без його згоди за життя» (ст. 133) і Білорусь: «Незаконне вилучення органів або тканин від неживого донора» (ст. 348).

Ми наполягаємо на доцільності запропонованої нами диспозиції ст. 143 КК України, об'єктивна сторона якої, крім того, включає можливість кваліфікації випадків несанкціонованого донорства крові за умови раптової смерті особи. Хоча таких у юридичній практиці України не зафіксовано, про них повідомляють зарубіжні дослідники, які негативним моментом у регулюванні донорства після смерті вважають відсутність їх заборони, оскільки білок, який відповідає за згортання крові (фібрин), не осідає і кров залишається рідиною.

КК РФ, окрім відповідальності за вбивство (п. «м» ч. 2 ст. 105), вчинене з метою використання органів або тканин потерпілого для трансплантації, передбачає ще й покарання за навмисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, небезпечного для життя людини (п. «ж» ч. 2 ст. 111).

Принагідно зазначити, що у п. «ж» ч. 2 ст. 152 КК РФ, п. «б» ч. 2 ст. 159 КК Республіки Киргизія та п. «ж» ч. 2 ст. 133 КК Республіки Казахстан, передбачено окремі склади посягання на «вразливий» прошарок населення – неповнолітнього з метою отримання органів або тканин для трансплантації.

Серед розглядуваних статей захист реципієнта передбачає ст. 115 КК Республіки Киргизія: «Порушення правил проведення операції з трансплантації». Утім, на відміну від способу

будови статей КК України, форми небезпечної поведінки розташовано від найбільш до найменш тяжкого виду, а саме: «Порушення умов і порядку взяття органів і (або) тканин людини чи умов і порядку трансплантації, передбачених законом, які внаслідок необережності заподіяли тяжку чи менш тяжку шкоду здоров'ю реципієнта» (ч. 1) і «Таке ж діяння, що заподіяло з необережності смерть реципієнта» (ч. 2).

Порівняно з останньою, більш обґрунтованою є ч. 2 ст. 164 КК Республіки Беларусь: «Діяння, передбачене частиною першою чинної статті,.... що заподіяло з необережності смерть донора або реципієнта». Об'єктивна сторона злочину, передбачена у ч. 1 цієї статті, має повний перелік усіх можливих форм незаконної діяльності, пов'язаної з трансплантацією: «Порушення умов і порядку взяття органів або тканин людини чи умов і порядку трансплантації, передбачених законом, які призвели внаслідок необережності до заподіяння тяжкого чи менш тяжкого тілесного ушкодження донору чи реципієнту» (ст. 164).

Зазначимо також, що лише білоруські, киргизькі та вітчизняні законодавці створили конкуренцію загальних складів злочинів (порушення встановлених правил трансплантації) і спеціальних (примушування до взяття органів; вбивства, тілесне ушкодження, торгівля людьми, викрадення з метою отримання чи використання трансплантату). Втрата першим універсалізму суттєво заважає правильній кваліфікації злочинів. Варто зазначити, що санкції цих норм не дуже відрізняються і переконують, що порушення правил застосування спеціального лікування (пересадки) має невелику суспільну небезпечність.

Проліструємо сказане прикладом. Оскільки розмір покарання відображає суспільну небезпеку описаного в диспозиції діяння, ми склали порівняльні таблиці санкцій. Враховуючи, що тільки національна диспозиція серед інших із указаних має формальний склад, і наслідки у вигляді заподіяння смерті кваліфікуються за сукупністю ч. 1 ст. 143 і ст. 119 КК, санкцію останньої ми одразу навели у стовпцях виду покарання (необережне заподіяння ушкоджень охоплюється складом злочину при кваліфікації). Адаже дії винних осіб, що призвели до тяжких наслідків у випадку порушення правил трансплантації, слід кваліфікувати за відповідною частиною ст. 143 і тією статтею КК України, яка передбачає нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня (ст. 121 та 122). Якщо застосування трансплантації призвело до смерті пацієнта, воно кваліфікується за відповідними частинами ст. 143 і 119 КК України [13, с. 103].

Аналіз цих даних свідчить, що вітчизняна санкція порівняно з іншими має альтернативні види покарання (ч. 1 ст. 143 КК України), що доцільніше з точки зору досягнення мети та принципів покарання. Аналогічні висновки нам дає порівняльний аналіз санкцій тих норм, які передбачають відповідальність за вбивство й тілесні ушкодження, заподіяні злочинною діяльністю, пов'язаною з трансплантацією.

Експліцитна проблема (відсутність єдиної термінології) у КК країн СНД існує більше, ніж у вітчизняному. Яскравим прикладом є КК Республіки Киргизія, у нормах якого мета має 3 визначення: вбивство «з метою використання органу або тканин потерпілого» (п. 12 ч. 2 ст. 97), умисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю «з метою отримання органу або тканин потерпілого» (п. 7 ч. 2 ст. 104), торгівля дітьми «з метою вилучення органів або тканин» (п. 6 ч. 2 ст. 159). Такий недолік так явно не позначився на вітчизняному КК України лише внаслідок меншої кількості аналогічних норм. Отже, для запобігання цій проблемі доцільно прагнути вдосконалення ст. 143 КК України шляхом її уніфікації, а не створення нових статей чи внесення доповнень в інші норми.

Слід зауважити, що імплементація міжнародних норм має бути забезпечена висновками кримінологічного аналізу: «ви-

ключно така кримінально-правова норма, яка прийнята в результаті обґрунтованого прогнозу... буде оптимальною, а ефективною вона стане лише тоді, коли закладені в неї потенційні можливості будуть цілком реалізовані у правозастосовній діяльності». Разом із цим, зміст норм повинен бути адекватний соціально-економічним умовам у країні-адресанті. Ігнорування цих принципів зумовлює розробку хоча й бездоганного з позиції формальної логіки, але приреченого до нескінченних поправок, змін і доповнень кримінального закону, який виявляє тимчасові, кон'юнктурні інтереси міністерств або окремих осіб [17, с. 276].

Ось приклад того, які наслідки викликає реплікація кримінального законодавства. На монографічному рівні російським вченим С.С Тихоновою обґрунтовується необхідність передбачити у КК РФ серед ознак умисного вбивства (п. «м» ч. 2 ст. 105) мету використання органів і тканин потерпілого та створити окрему статтю «Незаконний обіг органів і (або) тканин людини» [4, с. 127, 132, 138]. Ідею їх реплікації в чинне законодавство підтримана вітчизняним вченим Г.В. Чеботарьовою, яка пропонує створити у КК України аналогічну статтю «Незаконний обіг органів, тканин або крові людини» [30, с. 5, 11]. Ми вважаємо, що подібне калькування норм потребує додаткового обґрунтування з наступних причин: 1/ автором не враховано, що кров є тканиною, тому це уточнення у ч. 1 новели недоцільне: «Незаконне придбання, зберігання, перевезення або пересилання з метою збуту, незаконний збут органів, тканин або крові людини»; 2/ диспозиція новел передбачає незаконне придбання з метою збуту та незаконний збут органів або тканин, що дублює заборону ч. 4 ст. 143 КК; 3/ у ч. 3 статті автор застосовує термін «промисел» як кваліфікуючу ознаку злочину: «Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені у вигляді промислу або злочинною організацією». Законодавець не застосовує поняття «промисел» [30, с. 17]. Одноразово він вживається у розумінні «видобувний» чи «промисловий» у ст. 249 КК України. Проте у Примітці до статті «промисел» за змістом є кримінологічною категорією. Оскільки дослідження не було спрямовано на кримінологічний аналіз обігу трансплантатів, то під сумнівом опиняється обґрунтованість оперування ним. Адаже науковий висновок про соціальну обумовленість кримінального закону і його характеристика у кримінальній науці відбуваються з обов'язковим використанням висновків кримінологічного аналізу окремих видів злочинів [14, с. 11].

Разом із цим, сказане ще більше зумовлює необхідність подальшого дослідження криміналізації діянь у сфері трансплантації. Особливої уваги законодавця заслуговує питання криміналізації незаконного обігу трансплантатів, зокрема здійснення кримінологічної експертизи тих запропонованих науковцями проектів законів, які пов'язані з трансплантацією та донорством, з метою перевірки чи підвищення їх ефективності при реалізації.

Підсумовуючи, слід відзначити тісний взаємозв'язок нормативного і міжнародного чинників криміналізації трансплантації, важливе значення для запровадженні якої відіграли наукові розробки. Але методологічну базу правотворчості й удосконалення законодавства уявляє аналіз комплексу кримінально-правових і кримінологічних чинників криміналізації [15, с. 102]: ступеню суспільної небезпеки діянь і заподіяної цими діяннями матеріальної та моральної шкоди, поширеності й типовості девіантних дій, їх динаміки з урахуванням обставин, які їх детермінують, оцінка ефективності заходів попередження; типових ознак і елементів складу злочину тощо.

Криміногенні передумови криміналізації діянь у сфері трансплантації є істинними підставами встановлення відпо-

відальності за діяння, передбачені статтями 143, 144 і 149 КК України, та критеріями необхідності введення чи скасування охорони зазначених у них цінностей [15, с. 104].

Теорія кримінального права не надає універсальної класифікації численних підстав (обставин) і приводів (подій) криміналізації. Тому доцільно вибрати серед існуючих обставин і подій ті, що найбільш адекватно вирішують поставлені перед нашим дослідженням завдання.

Слід зауважити, що для аналізу та оцінки зумовленості криміналізації, передусім необхідно визначитись з термінологічним апаратом, адже розглядавані обставини одні автори називають «підставами», другі – «принципами», треті – «умовами», четверті – «завданнями», а п'яті – «критеріями» [5, с. 65].

На нашу думку, ця плутанина утворилась штучно внаслідок поділу наук кримінального циклу на суміжні. Зокрема, вона зумовлена перекладом термінів українською мовою з російської, якою тривалий час оперували науковці. Так, у перекладі російськомовного терміна «фактор» є українською мовою «чинник». Але вживаються вони вченими як синоніми, незважаючи на те, що мають різне змістове навантаження у кримінальному праві та кримінології. З метою ліквідації мовної двозначності ми будемо вживати щодо підстав і приводів криміналізації термін «чинники», а «фактори» – стосовно причин і умов (які називаються кримінологічними детермінантами).

Підстави криміналізації безумовно формуються з приводів, тобто таких поодиноких подій, які привертаять увагу законодавця та суспільства. Тобто діянь, які мають очевидну суспільну небезпеку і протиправність, але не містять у законодавстві ознаки складу правопорушення. Ці події повинні відбуватися водночас не випадково, неодноразово і не занадто часто. Отже, їх поширення, динаміка, інтенсивність та інше перетворюються на обставини (приводи), які зумовлюють криміналізацію. На думку науковців приводи є «вихідним пунктом» для криміналізації [15, с. 69; 19, с. 16–19].

Таким чином, якщо вчасно враховувати приводи та належним чином здійснювати прогнози з урахуванням соціально-економічної ситуації в країні, то можливо заздалегідь відвести потенційну небезпеку шкоди суспільству. Для того, щоб охопити всі криміногенні події, пов'язані з трансплантацією, необхідно з'ясувати час виникнення і характер загрози відповідної девіантної поведінки.

Аналіз існуючих повідомлень про правопорушення, пов'язані з трансплантацією, вказує на наявність загрози здоров'ю суспільству. Так, одним із перших оголошень, який вітчизняний законодавець залишив поза увагою, хоча він очевидно був приводом для криміналізації, такий. Восени 1985 р. урядом усіх країн світу офіційно наголошено, що в Європі та США «...поширилася така, що приносить чималі доходи практика торгівлі живими нирками для трансплантації з країн, які розвиваються...» [11]. В економічно розвинутих країнах юрисдикційну діяльність у сфері охорони здоров'я названа найвищим пріоритетом у роботі правоохоронних органів [16, с. 19–20]. Але в Україні, на жаль, навпаки.

Крім офіційних заяв, із різних частин світу надходило чимало інших подібних повідомлень з інших джерел (наукові дослідження та ЗМІ).

Наприклад, у 1987 р. у Західну Європу з Гватемали відправлено 30 дітей, призначених для використання у «бізнесі органамими». У 1995 р. заарештовано групу осіб, яка продавала нирки від живих донорів можливим клієнтам з Європи, Саудівської Аравії та Туреччини, а в 1996 р. – єгиптянина, який скуповував нирки бідняків з метою збуту. Повідомлялося, що у селищах Пакистану незважаючи на те, що «добровольців» у донори для

трансплантації постійно обманюють з платою, щороку стабільно здійснюється 6500 трансплантацій нирок.

На думку фахівців, широку популярність отримали випадки постачань органів і тканин людини із країн «третього світу» (Аргентина, Бразилія, Гондурас, Мексика, Перу, Парагвай) у Європу [5, с. 48]. За даними американських експертів ринок органів існує у деяких країнах Латинської Америки.

Експерти зазначають, що основні ринки торгівлі людьми склалися в Індії, Латинській та Центральній Америці, а координують і контролюють нелегальну поставку органів організовані групи з країн Західної Європи. Італійська газета «Соггієге della вега» повідомляла, що Стамбул у 2001 р. набув популярності нової столиці по продажу людських органів, оскільки на її території здійснено понад 500 нелегальних трансплантацій на суму майже 45 мільйонів доларів.

Надбанням гласності стали також факти використання для трансплантації органів і тканин в'язнів, які очікують смертної кари, у Китаї. На засіданні Комітету ООН з прав людини у 2001 р. лікар однієї з китайських в'язниць повідомив про факти продажу шкіри, рогівок і нирок в'язнів.

Але, водночас із чисельними за кількістю повідомленнями щодо розповсюдження незаконної трансплантації, відсутня офіційна інформація про реєстрацію злочинів, пов'язаних із незаконною експлантацією та пересадкою людських матеріалів у багатьох країнах світу.

У Франції, Польщі, Болгарії, Чеській Республіці, Нідерландах, Фінляндії, Швеції, Великій Британії, Алжирі, Аргентині, США, Індії, Боготі, за вивченими НЦБ Інтерполу в Україні даними, відсутні зареєстровані дані про незаконний продаж людських органів, який поліцією цих країн названо «кримінальним феноменом». Це зумовлено тим, що територія цих країн, особливо Східної Європи, є транзитною для переправлення донорів або їх анатомічних компонентів.

Застосування кримінальних норм у цих умовах фактично призводило до застосування кримінального закону за аналогією, що суперечить принципам кримінального судочинства і заборонена ч. 4 ст. 3 КК України. Так, згідно з КК 1960 р. вбивство донора для отримання трансплантату кваліфікувалось як один із видів вбивства, передбаченого статтями 93, 96–102; переміщення через кордон анатомічного матеріалу людини з метою продажу – як контрабанда за ст. 70; здійснення необґрунтованої пересадки реципієнту, яка призвела до тяжких наслідків, – за статтями про тілесні ушкодження (ст. 110–113), незаконне усунування чи викрадення дитини з метою використання її як донора відповідно за ст. 115 і ст. 1152 КК. Якщо лікар виконував організаційно-розпорядчі функції, його діяння кваліфікувались як перевищення службових обов'язків (ст. 165, 166).

Ігнорування наукових положень теорії криміналізації призвело до прогалин у кримінальному законодавстві та зниження якості нормативного засобу запобігання злочинам. Низька ефективність застосування ст. 143 КК України свідчить про потребу її вдосконалення, а незастосування ст. 144 і ч. 3 ст. 149 КК України свідчить на користь їх декриміналізації.

Висновки. Таким чином, з метою наукового обґрунтування конструктивних змін у кримінальному законі України доцільно здійснити кримінологічний аналіз злочинів, пов'язаних з трансплантацією та використати досвід зарубіжних країн щодо правової регламентації трансплантації.

Література:

1. Негодченко О.В. Організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ України щодо забезпечення прав і свобод людини: [монографія] / О.В. Негодченко. – К.: 2003. – 477 с.
2. Чеботарьова Г.В. Кримінально-правові проблеми трансплантації

- органів або тканин людини та донорства крові : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Г.В. Чеботарева.
3. Трансплантологія. Руководство / Под ред. В.И. Шумакова. – М, 1995. – 970 с.
 4. Тихонова С.С. Прижизненное и посмертное донорство в Российской Федерации : Вопросы уголовно-правового регулирования. – СПб. : Юридический центр Пресе, 2002. – 321 с.
 5. Удовиченко А. Почку – на бочку // Киевские Ведомости. – 2003. – № 229. – 18 октября.
 6. Основы борьбы с организованной преступностью : [монография] / Под ред. С. Овчинского, В.Е. Зминова, Н.П. Яблокова. – М. : Инфра-М, 1996. – 398 с.
 7. «Права человека и профессиональная ответственность врача» в документах международных организаций. – К. : Сфера, 1999. – 248 с.
 8. Андрухин В., Плахина Л., Витебская Т. Государственная Дума хочет узаконить торговлю человеческими органами // Новое дело. – 2000. – 2–8 июня.
 9. Порівняльна таблиця до проекту Закону України. Кримінальний Кодекс України (Особлива частина). Кабінету Міністрів України від 11.05-16.05.2000, реєстраційний № 1029 (друге читання).
 10. Денисов С.Ф. Кримінальна; відповідальність за торгівлю неповнолітніми / С.Ф. Денисов, О.О. Мислива // Вісник Університету внутрішніх справ. Спецвипуск. – Харків, 1999. – С. 55–61.
 11. Хавронюк М. Работоргівля в Україні: чи здатне чинне законодавство ефективно протидіяти їй? / М. Хавронюк // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1999. – № 3. – С. 23–32.
 12. Свіридов Б. «Мертвий» закон про «живий» товар. Чому? / Б. Свіридов // Голос України. – 1998. – № 127. – 7 липня.
 13. Науково-практичний коментар до Кримінального Кодексу країни / Під загальною редакцією М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка. – К. : ФОРУМ, 2001. – 942 с.
 14. Іващенко В.О. Торгівля жінками та дітьми (кримінологічні та кримінально-правові аспекти боротьби) : [монографія] / В.О. Іващенко. – К. : Атіка, 2004. – 112 с.
 15. Уголовный кодекс Российской Федерации. – М. : Издательская группа Проспект, 1997. – 176 с.
 16. Кримінальний кодекс Киргизької Республіки от 18 сентября 1997 года // Наша газета. – 1997. – 14 октября. – С. 1–24.
 17. Уголовный кодекс Республики Казахстан : Офиц. текст. – Алмааты : ЮРИСТ, 2003. – 149 с.
 18. Уголовный кодекс Республики Беларусь. – СПб : Юридический центр Пресе, 2001. – 474 с.
 19. Уголовный кодекс Республики Молдова. – СПб. : Юридический центр Пресе, 2003. – 408 с.
 20. Коробеев А.И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации : [монография] / А.И. Коробеев. – Владивосток, 1987. – 267 с.
 21. Филимонов В.Д. Криминологические основы уголовного права / В.Д. Филимонов. – Томск, 1981. – 214с.
 22. Фефелов П.А. Критерии установления уголовной наказуемости деяний / П.А. Фефелов // Советское государство и право. – 1970. – № 11. – С. 101–103.
 23. Злобин Г.А. Некоторые вопросы криминализации общественно-опасных деяний / Г.А. Злобин, С.Г. Келина // Проблемы правосудия и уголовного права. – М., 1978. – С. 102–119.
 24. Кудрявцев В.Н. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация // В.Н. Кудрявцев, П.С. Дагель, Г.А. Злобин. – М. : Юрид. лит., 1982. – 304 с.
 25. Коробеев А.И. Советская уголовно-правовая политика. Проблемы криминализации и пенализации / А.И. Коробеев. – Владивосток, 1971. – 270 с.
 26. Новий російсько-український словник-довідник: близько 100 тис. слів / Уклад. С.Я. Ярмоленко та ін. – 2 вид. – К. : Довіра: УНВЦ «Рідна мова», 1999. – 878 с.
 27. Українсько-російський словник: близько 65 тис. слів / Уклад. В.С. Ільїн та ін. – 4 вид. – К. : Наукова думка, 1977. – 944 с.
 28. Health Care Fraud Investigation Training Program 25–29, 2000. – Кгакоу, 2000 // Навчальна програма розслідування шахрайства в сфері охорони здоров'я. Харків, Україна. Міністерство фінансів США: Федеральний правоохоронний начальний центр. – 2000. – 25–29 вересня. – 100 с.
 29. Китаец поведал ужасающие факты о трансплантации // Азсоціаіесі Презз. – 2001. – Выпуск 160. – 28 июня.
- Емец Л. А. Отдельные особенности зарубежной национальной практики уголовно-правовой регламентации трансплантологии**
- Аннотация.** Статья посвящена изучению иностранного опыта относительно правовой регламентации трансплантации. Рассматриваются основные проблемы криминализации деяний в сфере трансплантации и действующие международно-правовые документы, созданные с целью упорядочивания правоотношений в данной сфере.
- Ключевые слова:** трансплантация, правовая регламентация трансплантации, преступления, связанные с трансплантацией.
- Yemets L. Separate especially foreign national practices criminal law regulation of transplantation**
- Summary.** This article is devoted to the study of international experience on the legal regulation of transplantation. The article deals with the basic problems of criminalization of acts in transplantation and applicable international legal instruments elaborated to regulate relations in this area. The author substantiates the suggestion to amend the criminal law of Ukraine in part of crimes related to transplantation.
- Key words:** transplantation, legal regulation of transplantation, crimes.